

NORBERT KOSMAŁA

ĆWICZENIA DIALOGOWE W JĘZYKU NIEMIECKIM
I ICH ZNACZENIE

Marksistowska nauka o języku uważa komunikatywność za istotną właściwość języka. Język jest więc środkiem umożliwiającym wzajemne porozumienie się. Ma on charakter społeczny zgodnie z podstawową jego funkcją. Powstający i rozwijający się pierwotnie język nie miał być tylko środkiem wyrazu i odbicia indywidualności pewnej jednostki, a więc tworem duchowym i indywidualnym, lecz wywodził się z potrzeb wspólnie działających ludzi pierwotnego społeczeństwa. Pierwsze formy ludzkiej wspólnoty zrodziły się, rozwijały i kształtowały się w walce z przyrodą. Wspólne działanie gwarantowało zaspakajanie podstawowych potrzeb życiowych oraz przyczyniło się do odparcia różnych niebezpieczeństw. Wspólne życie wymagało i zrodziło potrzebę pewnej organizacji wspólnego działania, co spowodowało podporządkowanie jednostki ogółowi. Powstały pewne stosunki ludzkie, które bazowały na języku. Zagadnienie porozumienia się co do wspólnych czynności czyli do produkcji społecznej było dla pierwotnego społeczeństwa zagadnieniem zasadniczym. Język stanowił dla tego człowieka materiał, powłokę materialną, w którą włożył swoje myśli. Myślenie abstrakcyjne mogło mieć miejsce tylko przy współdziałaniu języka, co przy-

czyniło się z kolei do rozwoju i kształtowania zdolności myślenia, a przez to do wzbogacenia języka. Pozwolił on człowiekowi sprawdzić swoje doświadczenie a następnie je przekazać. Jest on czynnikiem powodującym rozwój społeczny. W miarę rozwoju ludzkości następowały podziały różnych społeczeństw na narody, posługujące się dziś mniej lub więcej zbliżonymi do siebie językami. Komunikatywność języka, jako jego zasadnicza cecha, nabiera w XX wieku wobec wspólnych dążeń politycznych i ekonomicznych poszczególnych narodów tym większego znaczenia. Nauka języków obcych staje się wobec tego sprawą szczególnie ważną i traktowana dziś jest z dużą powagą. Proces nauczenia języków obcych powoduje przyswajanie akustycznego, optycznego i fonetycznego obrazu słowa. Każdy język obcy posiada odrębny model budowy, wymaga więc stworzenia specyficznej metody nauczania, odpowiadającej wyłącznie danemu słuchaczowi. Zadaniem nauczyciela jest wprowadzić uczącego się poprzez kilkuletnie nauczanie w dziedzinę właściwości danego systemu językowego. Przekazuje mu za pomocą ćwiczeń językowych wzorce zdaniowe, które stają się automatycznie własnością studenta. Pozwala mu również zapoznać się stopniowo ze sposobem życia, historią, poglądem na świat, religią, literaturą i sztuką narodu władającego danym językiem. Zasadniczym celem nauczania języka obcego jest jednak znajomość praktyczna. Osiąga się ją poprzez opanowanie podstawowego słownictwa, podstawowych form gramatycznych i struktur zasadniczych tego języka. Nabywanie biegłości językowej i rozwój zdolności konwersacyjnych zależą w dużej mierze od początkowego okresu nauczania. Okres ten wymaga pełnej aktywizacji osobowości nauczyciela oraz całego

zespołu uczniowskiego. Nauczyciel powinien znaleźć i stosować w pracy takie metody nauczania, które umożliwią studentom dobre opanowanie materiału nauczania oraz osiągnięcie dostatecznego stopnia znajomości języka obcego. Jedną z nich są ćwiczenia dialogowe. Stanowią one w pierwszym pojęciu grę, której częścią składową jest pytanie i odpowiedź. Odbywa się ona między nauczycielem i klasą, między poszczególnymi uczniami, między uczniem wybranym i klasą. Następuje więc tak zwana interakcja dwóch lub większej ilości rozmawiających. Wypowiedzi ich związane z pewnym tekstem stykają się ze sobą i wywołują pewne emocjonalne i intelektualne napięcia osób biorących udział w dialogu. Rozmawiający stara się wpłynąć poprzez replikę na wywody swego współuczestnika i odwrotnie ten usiłuje przekonać uczestnika o słuszności swych stwierdzeń i poglądów. Rozmowa czyli dialog powoduje poza przyswojeniem struktur zdaniowych drogą słuchową nabycie umiejętności w poprawnym posługiwaniu się językiem i rozwój zdolności konwersacyjnych. Uczeń jest zmuszony zastosować w dialogu utrwalone modele zdaniowe poprzez ćwiczenia strukturalne i stosować je w powszechnym użytku. Repliki uwydatniają się w ćwiczeniach dialogowych z wewnętrznego nastawienia się partnerów do językowych i pozajęzykowych bodźców sytuacyjnych i obrazowych. System pytania i odpowiedzi posiada mimo braku możliwości obliczenia różnorodnych sformułowań językowych, pewną regularność i zasady. Stanowisko zajęte względem wypowiedzi wywodzi się w zasadzie ze zgodnego ustosunkowania się do twierdzeń drugiej osoby lub z jej sprzeciwu. Konwersacja utrwała zjawiska językowe, które nie są odrębne ani przypadkowe, mają one pewne zasady i dlatego można je ustalić oraz przewidzieć. Liczne sytuacje, któ-

re są normatywne, posiadają pewne określone zwroty i ustalone przez tak zwaną konwencję np. zwroty: danke - bitte. Nie tylko zwroty stałe występują razem, czyli parami, ale i zdania wchodzące w zakres codziennych dialogów posiadają te same właściwości. Są one połączone w pewnych kontekstach rzeczowych i językowych. Wzajemne stwierdzenia osób rozmawiających wywołują reakcję, zgodę lub sprzeciw, wyrażają prośby, rady, propozycje, pytania, są powodem różnych nastrojów, nastawień względem faktu lub względem stanowiska. Przykład: Zdanie twierdzące wyrażające radę: - An Ihrer Stelle würde ich dieses Buch kaufen. Przykład: Zdania wyrażające prośby: Würden Sie mir dieses Buch kaufen? - Wie wäre es, wenn ich dieses Buch kaufen würde. Przykład: Zdanie przeczące wraz z uzasadnieniem: - An Ihrer Stelle würde ich dieses Buch nicht kaufen, da es nicht interessant ist. - Konstrukcje zdaniowe zawierające prośby, rady i propozycje: - Soll ich ..., an Ihrer Stelle ..., wie wäre es, wenn ..., powinny stanowić podstawę procesu nauczania, gdyż stanowią obiekt wartości intelektualnych i subiektywnych, które posiadają decydujące znaczenie dla prowadzenia konwersacji. Należy wziąć pod uwagę połączenia językowe o charakterze logiczno-przyczynowym celem zaprogramowania ich struktury mikrodialogowe. Konwersacja kierowana odbywa się na podstawie jednostek dialogowych, które występują w postaci par zdaniowych i za pomocą opracowanych ćwiczeń utrwalających i wdrażających. Rozróżniamy następujące rodzaje par zdaniowych: A - Pytanie - Odpowiedź. Przykład: a 1 Pytanie: - Hast du einen Mantel gekauft? Odpowiedź: - Ja - Nein. Odpowiedź: - Ja, ich habe einen Mantel gekauft. Odpowiedź: - Nein, ich habe keinen Mantel gekauft. - Przykład przedstawia zdanie pytające na które od-

powiadamy zdecydowanie tak lub nie. Powtarzamy wyraz decydujący lub całe zdanie. a₂ Przykład: Pytanie: - Ich gehe ins Kino, und Sie? Odpowiedź: - Ich gehe auch ins Kino. Zdanie pytające zawiera materiał leksykalny i gramatyczny, który powtarzamy w odpowiedzi. a₃ Przykład: Pytanie: - Was hast du genommen? Odpowiedź: - Ein Heft (Ich habe ein Heft genommen). Pytanie: - Was für ein Heft hast du genommen? Odpowiedź - Ein Schreibheft (Ich habe ein Schreibheft genommen). Przykład przedstawia zdanie pytające, w którym o podmiot określony pytamy za pomocą wyrazu - was. a₄ Przykład: Pytanie: - Wohin eilt er heute, tanzen oder arbeiten? Odpowiedź: - Heute geht er tanzen. Pytanie: - Wollen wir den kleinen oder grossen Füller kaufen? Odpowiedź: - Ich glaube den kleinen, er ist praktischer. - Weder den kleinen noch den grossen, sie sind nicht modern. Przykłady zawierają pytania alternatywne. Dotyczą one pewnego wyboru rzeczy w różnych odmianach. a₅ Przykład: Pytanie: - Sie sind wohl krank? Odpowiedź: - Eben nicht, aber ich fühle mich nicht wohl. Występuje tu pytanie połówkowe. Zaliczamy je do pytań decydujących. Wyrażają pewien rodzaj wątpliwości, którego należy potwierdzić. a₆ Przykład: Pytanie: Was machen wir heute Nachmittag? Odpowiedź: - Ich las in der Zeitung, dass ein Zirkus in der Stadt ist. - Ich mache den Vorschlag, wir gehen in den Zirkus. Cechą charakterystyczną tego przykładu jest luźny związek repliki odpowiedzi ze zdaniem pytającym. a₇ Przykład: Pytanie: - Haben Sie die Arzneien gekauft? Odpowiedź: - Wie bitte? Pytanie: - Ich frage (Sie), ob Sie die Arzneien gekauft haben? Przykład przedstawia niezrozumienie usłyszanego tekstu. Wypowiedź jest poprzez pytanie "wie

bitte, was ist los" powtórzone. B - Pary zdaniowe nie zawierające zdań pytających, wywołujące reakcje.

Rozpatrujemy z kolei pary zdaniowe, w których wymiana zdań odbywa się w obrębie zdań rozkazujących i oznajmujących. Wyrażają a) pogląd oczekiwanego przebiegu rzeczy, b) zaskoczenie, c) swoje stanowisko.

b₁ Przykład: - Georg hat die Prüfung nicht bestanden. **Odpowiedź:**

a) - Wundert Sie das etwa? Ehrlich gesagt, ich habe es doch erwartet. Er ist immer faul gewesen. b) Wirklich? Wer hätte das gedacht. Er schien immer fleissig gewesen zu sein. c) Ohne Fleiss, kein Preis.

b₂ Replika wejściowa może wyrażać zgubę przedmiotu i wtedy wywołuje reakcję znamionującą a) ubolewanie b) zarzut c) gniew lub d) bliższe zainteresowanie się. **Przy-**

kład: - Ich habe meinen Mantel verloren. **Odpowiedź:** - a) Mache dir nichts daraus, das kann jedem passieren. Ich kaufe dir einen neuen Mantel. b) Du hättest vorsichtiger sein sollen, dann hättest du den Mantel nicht verloren. c) Was, schon wieder? Erst vor kurzer Zeit hast du eine Mütze verloren. Du bist aber unordentlich. d) Wo hast du ihn verloren? b₃ Replika wej-

ściowa zawierająca rady: **Przykład:** - Die Schuhe sind nicht in Ordnung. **Odpowiedź:** - Bringe sie bitte zum Schuhmacher. b₄ Re-

plika wejściowa zawierająca elementy informacyjne: **Odpowiedzi** na pytania kształtują się w formie samodzielnych zdań orzekających. **Przykład:** - Ich bin krank. **Odpowiedź:** a) - Du hättest doch mehr um dich sorgen sollen, dann würdest du dich nicht so schlecht fühlen b) - Bist du beim Arzt gewesen? **Warte, wir**

gehen beide zum Herrn Doktor. Pytanie: - Gehen wir doch ins Kino **Odpowiedź:** - Ich habe keine Zeit. Ich möchte lieber zu

Hause bleiben. Es kommt nicht in Frage. Ich muss noch English lernen. Ins Kino? Was für einen Film willst du dir eigentlich ansehen.

W przytoczonych parach zdaniowych nie stosowano odpowiednich wskazówek dla słuchaczy, ponieważ są one ze sobą sytuacyjnie związane.

Ćwiczenia wdrażające

Ćwiczenia wdrażające powinny być poprzedzone prezentacją przedmiotu stosując metody poglądowe, sytuacyjne, gest, mimikę oraz rysunek. Technika prowadzenia tych ćwiczeń polega na planowej sekwencji struktur zdaniowych, stopniowaniu ich według kryteriów trudności i stosowaniu w formie intensywnej pracy ustno-słuchowej. Wielokrotne powtarzanie tego samego wzoru zdaniowego przygotowuje ucznia do płynnego i poprawnego posługiwania się wzorem w sposób automatyczny. Przyswojenie określonej ilości wzorów zdaniowych pozwala na ich użycie w odpowiednich sytuacjach życia codziennego.

Przykład: Ćwiczenia wdrażające czasu przyszłego.

Nauczyciel: - Wir haben morgen frei. - Uczeń: - Ich werde einen Spaziergang machen. - Uczeń: - Du wirst ein Buch lesen.

Uczeń: - Er wird ins Theater gehen.

Ćwiczenia utrwalające

Ćwiczenia utrwalające są wyższym stopniem w stosunku do ćwiczeń wdrażających. Celem ich jest umiejętne, praktyczne stosowanie wyuczonych struktur w łatwych i prostych dialogach. Ćwiczenia wykażą, co zostało zmechanizowane, co potrafią użyć słuchacze podczas ćwiczeń mowy. W początkowym okresie nauczenia mogą to być dialogi lub rozmowy. Przykład: Ćwiczenia utrwalające odmianę słowa posiłkowego "haben".

Nauczyciel: - Hat Hans ein Buch? Uczeń: - Ja, er hat ein Buch.

Nauczyciel: - Habe ich eine Tasche? Uczeń: - Ja, Sie haben eine

Tasche. Nauczyciel: - Habt ihr eine schöne Klasse? Uczeń:

- Ja, wir haben eine schöne Klasse.

Przykład: Ćwiczenia utrwalające z przyimkowym okolicznikiem

miejsca. Nauczyciel: - Was suchst du, Anna? Uczeń: - Ich Suche

des Taschentuch. Nauczyciel: - Liegt es nicht auf dem

Bett? Uczeń: - Nein, es liegt in der Schublade.

Omawiając ćwiczenia dialogowe w postaci par zdaniowych oraz ćwiczenia wdrażające i utrwalające należy również omówić znaczenie i rodzaje pytań, które są częścią składową dialogu. Niezwykle ważny jest sposób zadawania pytań w języku obcym. Powinien się cechować wyrazistością, jasnością i zwięzłością. Pytania ustne powinny mieć charakter czynnika utrwalającego a nie testującego. W początkowym okresie nauczania trzeba stawiać krótkie pytanie i należy się zadowolić krótkimi odpowiedziami zawierającymi podmiot i orzeczenie. Z czasem należy wymagać odpowiedzi dłuższych i trudniejszych. Pytania muszą budzić zainteresowanie pod względem wiadomości ogólnych i językowych. Przykład: a) Wie heisst die Hauptstadt der DBR? - Bonn a nie Berlin. - wiadomości ogólne b) Ist des ein Füller oder ein Bleistift? - wiadomości językowe. Pytania eliptyczne zwiększają intensywność zaangażowania słuchaczy i powodują uzyskanie większej ilości odpowiedzi w określonym czasie.

Przykład: Pytanie: - Du gehst, wohin? Odpowiedź: in die Stadt - nach Hause - in die Schule.

Proces nauczania języka obcego jest procesem niezwykle trudnym i żmudnym, wymagającym zarówno od wykładowcy jak i od słuchacza wiele cierpliwości oraz ogromu pracy zespołowej i indy-

widualnej. Celem osiągnięcia zadawalającego wyniku nauczania, należy stosować w dużej mierze ćwiczenia dialogowe. Utrwalają właściwości językowe przez co pogłębiają wiedzę językową słuchacza. Odzwierciedlają pod względem gramatycznym zgodność podmiotu z orzeczeniem, Student otrzymuje obraz gramatyczny, fonetyczny i leksykalny danego języka. Ćwiczenia dialogowe nakłaniają go do samorzutnego stawiania pytań i udzielania odpowiedzi w języku obcym, torują one drogę ważnej zasadzie a mianowicie myśleniu kategoriami języka obcego.